

Vértesszentkereszt kolostora

2011 augusztus 07. Flag

Szöveg méret

Mentés

-
-
-

- [0](#)

Még nincs értékelve

Mérték

Magyar Nemzet szombati magazinjának egyik legérdekesebb sorozatát közöljük le folytatásokban, melyben a remek Ludwig Emil megmutatja nekünk a rejtőzködő Magyarország eldugott kincseit, melyek mellett sokszor figyelmen kívül elhaladunk a mindennapi rohanó életünk során. Vigyázzunk ezekre a páratlan kincsekre, hiszen ezek a kincsek alappillérei szeretett Hazánknak.

Komárom megye déli határán, az Oroszlányból Pusztavámra vezető út felénél, a Vértes vadonában rejtőzik a Benedek-rendiek XII. századi apátsága. Létéről a legkorábbi híradás 1146-ból származik, Fulkó hospes ekkor kelt végrendeletében négy ekealja földet hagyott örökül (Csáki) Ugrin ispán monostorának: „Monasterio vero Ugrini comitis, quod monti Wirthis adiacet”. Ez egyben a Vértes hegység első írott említése is. Krónikáink szerint az 1051-ben Salamon oldalán a magyar ügyekbe avatkozott német-római császár, III. Henrik hadai erre menekülve hányták szét vértjeiket, ebből ered a földrajzi nevünk. Középkori oklevelekben Szent Kereszt, Keresztúr néven – 1276: Sancta Cruce in Wertes, 1394: Wertheskeresztur – emlegették az Által-ér mellékvizének forrásánál alapított kolostort (a régi magyarok tisztelettel „megurasták” a keresztet). A környék a Csákok IX. századi szállásterületéből fejlődött dunántúli nagybirtokhoz tartozott. Az Álmoséval rokon nemzetség Csákvár környéki földjei a XI. században már a Via Regia útjába estek, szomszédságában királyi, hercegi erdők, vadaskertek terültek el, nem csoda, hogy e „kapcsolati tőke” hatalmas vagyont, rangot fialt nekik. A XII. század derekán építkezett Ugrin ispán fia, II. (Csáki) Ugrin már győri és zágrábi püspök, 1204-től esztergomi érsek volt, a dinasztia 1312. évi bukásáig vagy az Árpád-házi uralkodók legfőbb támaszai, vagy legveszedelmesebb riválisai voltak.

A Csák familia ősi vértesi kolostorának történetét a 2000-ben megjelent összefoglalóból kölcsönözzük, szerzője Mezősiné Kozák Éva, a nagyszemélyes emléket több évtizede kutató régész. A csaknem százszor száz méter területen fekvő épületegyüttes legkorábbi része az egyhajós, egyenes záródású szentélytemplom, amelynek déli oldalához csatlakozik a kolostor. A hajót sík mennyezet fedhette, a szentély dongaboltozatos lehetett, a bejárat délről nyílt. A törmelékben talált vakolatdarabokon lévő vörös festéknyomok alapján falképe(ke)t feltételez a kutató, más díszítő részlet nem került elő. Még a XII. század második felében egy-egy kápolnát építettek kétfelől a szentélyhez – ezek az egész hatalmas képzőművelési egyedüli középkori téglarészletei –, az északi kápolna az 1200-as évektől a temető csontházául szolgált. E két építési periódus tehát II. Ugrin felemelkedésének és III. Béla király uralkodásának idejére esik. Ugrin érsek örököse, I. Miklós ispán II. András király főembere volt, 1212 és 1239 között három ízben is betöltötte a nádori posztot, az uralkodó 27 birtokadománnyal jutalmazta szolgálatait. M. Kozák Éva szerint „az sem kizárt, hogy az a titokzatos »N« (Nicolaus), akinek számára Anonymus történeti művét megírta, azonos I. Miklós ispánnal”.

Erre az időszakra, a XIII. század első felére esik a Szent Kereszt-apátság megújulása, nagyszabású kibővítése, művészeti fénykora. III. Honorius pápa 1226-ban felhatalmazta a bencés kolostor apátját a birtokviták rendezésére, közben azonban az építkezés zavartalanul folyt. A korábbi templomtól negyven méterre délre valamikor az 1180-as években kezdhették meg annak a hatalmas, majd ötven méter hosszú, több mint húsz méter széles bazilikának az építését, amelynek falmaradványai még a mai kor emberét is lenyűgözik. „A templom belső terét három pár pillér osztotta három hajóra – írja a régész –, a keleti oldalon a hosszház kereszthajóval bővült, amelynek félköríves szentélyei nem esnek egy vonalba a mellékhajók tengelyével. Különleges kialakítást kapott a főszentély: a szentélynegyszöget keletre egy nagyobb, az északi és déli oldalon egy-egy kisebb, alacsonyabb apszis bővíti. A templom alaprajza négyzetes arányhálórendszer alkalmazására mutat, amelyben a fő- és mellékhajók aránya 2:1.” Röviden sorolva tovább a legfontosabbakat: a hazai bencés templomoktól eltérően a torony nem nyugaton, hanem a hossz- és kereszthajó alkotta quadrum – négyzet –, esetleg a mellékhajók fölött állhatott francia „divat” szerint, a közelben fejtett fehér kőből faragott építőkövek vörösmarvány részletekkel, szobrokkal, az oszlopfejeket, boltozati elemek és a kapuzatok a hazai román korszak művészetének legszebb emlékei közé tartoznak.

A vértesi apátság a XV. század második felére elveszítette korábbi jelentőségét. Mátyás király uralkodása idején, 1478. július 15-én kelt az okirat, amellyel a rendházat egyesítették a székesfehérvári domonkosok Szent Margitkolostorával. A dömések által végzett átalakítások és épületdíszek az 1480-as évek érett gótikus stílusát tükrözik. Ebben az időben a vértesi várak és birtokok gazdája az Újlaki család, az összevonás kezdeményezője Újlaki Miklós erdélyi vajda, boszniai király volt. Mohács után véget ért minden építkezés Magyarhonban, a török 1543-ban

elfoglalta Tata várát is, a barátok elmenekültek, a klostrom magára maradt a rengetegben. Az 1687-ig tartó hódoltságot követően (1754-től!) az Esterházy család lett a környék földesura. A romok anyagát nagy igyekezettel hordták szét barokk templomok, malmok, gátak és más gazdasági épületek falazásához, a faragott kőelemek, szobrok nagy részét a tatabányai vár romjába helyezték át. A helyben maradt, elgázosodott maradványokra Rómer Flóris figyelt fel az 1860-as években, az első kutatásokat és felméréseket Lux Géza építész végezte 1940-ben. A korszerű régészeti feltárás és a rekonstrukciók – M. Kozák Éva mellett – Sedlmayr János nevéhez fűződnek, utóbbi fontos közleményei a Műemlékvédelem 1970. évi 1. és 1995. évi 4. számában olvashatók. Figyelmet érdemel a www.vertesszentkereszt.org/apatsag.html honlapon látható animáció és ismertetés.

Ludwig Emil, mno.hu

DR. DRÁBIK JÁNOS
100 ÉVVEL TRIANON UTÁN
DVD A trianoni gyalástról tabumentesen

„Egy film amelyet minden magyarnak látnia kell”

Ajánló